

“พระแม่พหุชระ” เทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ

ดร.นักรบ นาคสุวรรณ

วิทยาลัยดุสิตธานี

Nakrob.na@dtc.ac.th

บทคัดย่อ

พระแม่พหุชระ เป็น เทพเจ้าฮินดูที่ให้พรกับกลุ่มหลากหลายทางเพศในอินเดีย รวมทั้ง “อิชระ” (กระเทยในประเทศอินเดีย) ด้วย สังคมอินเดียไม่ยอมรับบุคคลประเภทนี้และผลักดันให้เป็นคนชายขอบของสังคม พระแม่พหุชระเปรียบเสมือนมารดาของ “อิชระ” เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต พรของพระแม่พหุชระคือ “อิชระ” สามารถให้พรและสาปแช่งคนทั่วไปให้เป็นไปตามนั้นได้ ทำให้ “อิชระ” มีพลังและอำนาจในการต่อรองในการมีตัวตนในสังคมฮินดูที่ไม่ยอมรับพวกตนในสังคม กล่าวคือ กลุ่มพวก “อิชระ” ได้รับการเชิญมาอวยพรในวันเกิดทารก หรือ เต็มราเพื่ออวยพรในงานแต่งงาน ซึ่งจะนำโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์มาสู่ครอบครัวนั้น และสาปแช่งผู้คนที่ดูถูกเหยียดหยามและทำร้ายพวกเขาให้เกิดความวิบัติได้ ผู้หลากหลายทางเพศในอินเดียให้ความสำคัญแก่พระแม่พหุชระ โดยการไปกราบสักการะที่วัด และมีรูปเคารพไว้ที่บ้าน สังคมไทยมีการบูชาพระแม่พหุชระบางส่วนเป็นที่พึ่งทางใจเท่านั้น ไม่มีพลังมีอำนาจต่อรองเรื่องต่าง ๆ ในบริบทของสังคมไทยชัดเจนนัก

คำสำคัญ : พระแม่พหุชระ, อิชระ, อำนาจต่อรอง

Abstract

Bahuchara Mata is a Hindu god that blesses persons whose gender identity are neither male nor female called Hijra in India. Indian society does not accept this kind of person and considers as a marginal person of society. Bahuchara Mata is like a mother of Hijra. She is a spiritual anchor. Hijra believe that the bless of Bahuchara can secure their life. They think she can bless and curse people. This gives Hijra more power to negotiate the existence in Hindu society that normally does not accept them. Hijra have more roles in society for example having invited to bless the baby birthday or dancing to bless in wedding which will bring fortune and abundance to that family. Indian Hijra give important to Bahuchara by going to worship her statue at temples or having it at home. In Thai society, Bahuchara is

worshiped as a spiritual anchor. There is no power to negotiate matters in the context of Thai society.

Keyword: Bahuchara Mata, Hijra, negotiation

บทนำ

ในสังคมไทยและสังคมในหลายประเทศยังไม่มี การรองรับความหลากหลายทางเพศ ให้เป็นเพศที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีเพียงเพศชายและหญิงอันเป็นกรอบความคิดเรื่องเพศ (Sex) ตามเพศสภาพที่มีมาแต่กำเนิดที่มีมาช้านาน ถ้าเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นคนรักเพศเดียวกัน หรือคนข้ามเพศ ต้องอธิบายความเป็นตนเองให้สังคมและคนรอบข้างฟัง ในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมต้องใช้วิธีประนีประนอมกันในเรื่องของ ทักษะคติ วิธีการใช้ชีวิต ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนและมีการยอมรับในความหลากหลายของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าในปัจจุบันสังคมในประเทศต่าง ๆ ได้เปิดกว้างต่อกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้นกว่าในอดีต รวมถึงสังคมไทย รูปแบบการใช้ชีวิตหรือพฤติกรรมบางอย่างที่เคยต้องปกปิดไว้เนื่องจากข้อขัดต่อ ความเชื่อ วัฒนธรรม ค่านิยมในสังคมแบบเดิม ๆ ก็ได้รับการเปิดเผยและยอมรับมากยิ่งขึ้น พญ.จิราภรณ์ อรุณากูร แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและวัยรุ่น ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือการมีตัวตนในสังคมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีศัพท์เรียกกันทั่วไปตั้งแต่ กะเทย สาวประเภทสอง คนรักเพศเดียวกัน เพศที่หลากหลาย คนข้ามเพศ คนเหล่านี้สามารถใช้ชีวิตอย่างเปิดเผยได้มากขึ้น แต่เบื้องหลังของแต่ละคนกว่าจะเปิดเผยตัวตนได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ มากมายในชีวิตกว่าจะได้รับ การยอมรับในสังคม” (दनัย อังควัฒนวิทย์,2561 : เว็บไซต์)

อินเดียเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยชนบธรรมเนียมประเพณีเก่าแก่ ที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีคติความเชื่อที่หลากหลายและซับซ้อนในการปฏิบัติที่ส่งผลในสังคมอินเดียมายาวนาน ยกตัวอย่างเช่น การแบ่งชนชั้นวรรณะของอินเดียถือได้ว่าเป็นชนบธรรมเนียมและประเพณีที่มีมานาน ในสมัยโบราณเป็นการแบ่งตามหน้าที่ของบุคคลนั้น ๆ แต่ต่อมาเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ฝังลึกในปัจจุบัน วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุดเป็นวรรณะที่มีความสำคัญและได้รับความเคารพมากที่สุด ส่วนคนที่ไม่จัดอยู่ในระบบวรรณะ คือ จัณฑาล เป็นมีจำนวนมากในสังคมในอินเดียซึ่งได้รับการดูถูกเหยียดหยามและกีดกันจากสังคมมากที่สุด นอกจากการแบ่งชนชั้นวรรณะแล้วในสังคมอินเดียมีเรื่องเพศสภาพที่เหลื่อมล้ำกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ เพศชายเป็นผู้มีสิทธิมากกว่าเพศหญิงในการเรียน การทำงานและอำนาจที่เหนือภรรยา

ดังนั้นถ้าเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมอินเดียแล้วเหมือนกับบุคคลที่ไม่มีตัวตนในสังคมอินเดีย ต้องเผชิญหน้ากับการกีดกันกดขี่ข่มเหงอย่างมากจากครอบครัวและสังคมและกลายเป็นคนชายขอบในสังคม

มีการสำรวจประชากรอินเดียในปี 2011 มีตัวเลขคนข้ามเพศที่ลงทะเบียนกับรัฐในอินเดียมากถึง 480,000 คน เฉพาะคนที่เปิดเผยและแจ้งกับทางการว่าตัวเองเป็นคนข้ามเพศ (โตมร ศุขปรีชา, 2560 : เว็บไซต์) ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่น้อยกว่าความเป็นจริง การเลือกปฏิบัติและการเหยียดคนข้ามเพศในอินเดียนั้น ฝังรากลึกมาก ทำให้เกิดอาชญากรรมกับคนหลากหลายทางเพศ ทั้งการทำร้ายร่างกายและการใช้ความรุนแรงทางเพศสูงมาก คนที่มีความหลากหลายทางเพศจะโดนไล่ออกมาจากครอบครัว โดยเฉพาะคนที่กายเป็นชาย แต่ใจเป็นหญิง หหมดโอกาสในการไม่ได้เล่าเรียนและการรับเข้าทำงานจึงต้องรวมตัวกันอยู่เป็นชุมชน “กลุ่มอิชระ” ก็เช่นกันจะมีการรวมกลุ่มกันทั้งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดของชีวิต กลุ่มคนเหล่านี้ได้นำคติความเชื่อ เทพเจ้าในศาสนาและวาทกรรมเข้าที่มาจากตำนานในการสร้างอำนาจการต่อรองการมีพื้นที่ในสังคมของ

ตนเอง

อิชระ : กระเทยในสังคมอินเดีย

“อิชระ” (Hijra) เป็นภาษา อูรดู (Urdu) เป็นภาษาหนึ่งในภาษากลุ่มอินโด-อารยัน ซึ่งพัฒนามาจากหลายภาษารวมกันคือ ภาษาเปอร์เซีย ตุรกี อาหรับ ฮินดี และ สันสกฤต เป็นภาษาราชการของประเทศปากีสถาน นอกจากนี้ยังเป็นภาษาหนึ่งในภาษาราชการ 23 ภาษาของประเทศอินเดียและเป็นภาษาถิ่นของอินเดียทางตอนเหนือ ในภาษาฮินดีมีคำนี้มาใช้เรียกเพศที่สามหรือหลากหลายทางเพศ กล่าวคือ ไม่ใช่ทั้งผู้ชายและผู้หญิง แม้โดยลักษณะทางกายภาพแล้วจะเป็นชายที่แต่งกายเป็นหญิง ในสังคมอินเดียใช้คำว่า “อิชระ” มากกว่า คำว่า “ซันที” ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน คือ บุคคลแปลงเพศ เป็นบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศไม่ใช่ชายหรือหญิงโดยทั่วไปหรือเป็นคนที่เกิดมาเป็นชายและแต่งตัวเป็นผู้หญิง (Think Out Loud ,2555 : เว็บไซต์)

อิชระในประเทศอินเดียภาพจาก <https://www.inmarathi.com/wp-content/uploads/2017/09/hijara-marathipizza01.jpg>

“ขันที” ในประเทศอินเดียเป็นคำที่ใช้เรียก ผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศสภาพของตน ก่อนจะมาเป็นคำ ว่า “อีชระ” ในปัจจุบัน คำว่า “ขันที” มาพร้อมกับราชวงศ์ของอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลาม ที่เข้ามาบูรณา และมอิทธิพลเหนืออินเดีย โดยนำชายหนุ่มที่ถูกตอน (ตัดอวัยวะทิ้งเพื่อไม่ให้มีอารมณ์ทางเพศ-ผู้เขียน) ที่ไม่ใช่ คนในศาสนาของตนเข้ามาเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดในราชสำนักและดูแลนางบำเรอของพระราชชาติด้วย ซึ่งในตอนนั้นผู้ ที่ทำหน้าที่ขันทีถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญ มีอำนาจและเงินทองมากมาย ทำให้ชายชาวอินเดียที่นับถือศาสนา ฮินดูในตอนนั้นต้องการเป็นขันทีกันมากเพราะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงทำให้มีทั้งชายจริงและชายที่รัก เพศเดียวกันทำการตอนโดยสมัครใจเพื่อจะได้รับตำแหน่งนั้น ต่อมาเมื่อสิ้นราชวงศ์ของผู้ปกครองจากศาสนา อิสลามและอังกฤษได้เข้าครอบครองอินเดียทำให้หน้าที่ของขันทีก็หมดไป พวกเขาเหล่านั้นต้องออกจากราช สำนักรไปอยู่ที่อื่น บางคนก็ไปเป็นคนสนิทหรือที่ปรึกษาในบ้านชนชั้นปกครอง บางคนก็เป็นผู้ดูแลจัดการ บ้านเรือน และบางคนก็ไปเป็นผู้รับใช้ทั่วไป ในปัจจุบัน “ขันที” หรือ “อีชระ” ในสังคมอินเดีย มีความหมาย อย่างเดียวกัน คือ ผู้ที่มีความผิดปกติในเพศสภาพของตนโดยเฉพาะไม่ใช่เป็นเพื่อมีหน้าที่การงานที่สำคัญใน ราชสำนักเหมือนแต่ก่อน กลายสภาพเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ต้องรวมกลุ่มกันร้องรำทำเพลง เพื่อขอเงินหรือขายบริการแก่คนทั่วไป

ในศาสนาฮินดู มีตำนานกล่าวไว้ว่า “อีชระ” สืบทอดมาจากวรรณกรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น จากเรื่อง “รามายณะ” จากตอนที่พระรามถูกเนรเทศไปอยู่ป่า ขณะพระรามกำลังจะข้ามแม่น้ำ ชาวเมือง ทั้งหลายอยากตามไปด้วย พระองค์ตรัสว่า “ชายหญิงทั้งหลายกลับไปเถิด” พวก “อีชระ” จึงไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะพวกเขาไม่ใช่ผู้ชายและผู้หญิง สืบสืบต่อมาเมื่อพระรามเสด็จกลับกรุงอโยธยา พวก “อีชระ” ยังคงนั่งอยู่ ที่นั่นอยู่บริเวณนอกเมือง พระรามจึงอำนวยการให้พวกเขา “พวกเจ้าจงเป็นพวกที่มีแต่ความสนุกสนานรื่นเริง อยู่เป็นนิตย์” และยอมรับการมีตัวตนของพวกเขา และในเรื่องมหากาพย์ ตัวละคร ชื่อ อรุชุน ได้ปลอมแปลง ร่างเป็นหญิง แต่งหน้าหม้อสำหรับและร้องรำทำเพลง และมีเทพเจ้าอินเดียที่มีสองเพศในองค์เดียว คือ พระศิวะ รวมกับพระแม่อุมาเทวี ในปางอรรณาริศวร (Ardhanarishvara) ซึ่งมีทั้งเพศชายและเพศหญิงรวมอยู่ในร่าง เดียวกัน ที่เป็นต้นกำเนิดของ “อีชระ” แต่เรื่องนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่าไม่มีในประวัติศาสตร์แต่เป็นการเขียนขึ้นมา เอง” (เซีย จัฟเฟรี่ แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท , 2551 : 37-38,97) จากข้อความข้างต้นความจริงหรือการ เขียนขึ้นใหม่ในเรื่อง “อีชระ” ของมหากาพย์ของอินเดียไม่ว่าจะเป็น รามายณะหรือมหากาพย์ อารุชุน อาจมี ความคลาดเคลื่อนเพราะเป็นวรรณกรรมที่มีมานานแล้วอาจมีการเขียนเพิ่มเติมและตีความแตกต่างออกไป แต่ว่า “อีชระ” ในสังคมอินเดียก็ยังเชื่อว่าตนเองมีตัวตนมานานแล้วตามหลักฐานจากวรรณกรรมโบราณ “ขันที” หรือ “อีชระ” ในปัจจุบันอาจแบ่งได้เป็นสามประเภท คือ หนึ่งพวกไร้สมรรถภาพทางเพศมาแต่กำเนิด พวกที่ อวัยวะเพศถูกตัดทิ้งรวมทั้งอวัยวะและสามพวกที่ร่วมเพศที่ไม่ผ่านการตัด (เซีย จัฟเฟรี่ แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท , 2551 : 155) ในบทความนี้จะกล่าวถึงพวกที่สองคือ ผู้ที่ตัดอวัยวะเพศและอวัยวะ ซึ่งกลุ่มนี้เป็น พวกที่บูชาพระแม่พหูพระอย่างเคร่งครัด ซึ่งในทางสังคมถือเป็นกลุ่มวรรณะพิเศษ คนส่วนใหญ่ในสังคมอินเดีย

จึงไม่ให้การยอมรับ เพราะคิดว่า “อิชระ” คือ เป็นกลุ่มคนที่มีความผิดปกติ ถูกลงโทษจากพระเจ้าและเป็น โสเภณีที่ขายบริการ

ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศสภาพในอินเดียมักจะถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เนื่องจากการไม่ได้ เป็นผู้ชายเต็มตัวถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจและเป็นที่ยับยั้ง เมื่อไม่มีครอบครัว ไม่มีบ้าน บ่อยครั้งถูกใช้ความ รุนแรง คนเหล่านั้นจึงไปหาพวกที่เป็น “อิชระ” อยู่แล้วเพื่อไปพึ่งพาอาศัย “อิชระ” จะตั้งเป็นชุมชนเพื่อดูแล กันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านที่อยู่อาศัยและการทำมาหากิน การที่ถูกรังเกียจและกีดกันจากสังคม อาชีพการงานที่เปิดรับ “อิชระ” จึงมีน้อยมาก “อิชระ” ส่วนใหญ่จึงหาเลี้ยงชีพด้วยการอาศัยพรพิเศษจากการ บูชาพระแม่พหุพระ โดย “อิชระ” มาประกอบพิธีต้อนรับเด็กเกิดใหม่ด้วยการขับร้องพ็อนรำ จะนำโชคลาภ และความอุดมสมบูรณ์มาสู่เด็กและครอบครัว ซึ่งมีทั้งได้รับเชิญและไม่ได้เชิญ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้รู้ได้อย่างไรนั้น ว่ามีเด็กแรกเกิดหรืองานแต่งงานที่ไหน วิลเลียม แคลบอร์น ได้เขียนเรื่องนี้ไว้ในหนังสือพิมพ์ วอชิงตันโพสต์ ว่า “พวกชั้นที่หรืออิชระจะพูดกันปากต่อปาก หรือทำสัญลักษณ์เฉพาะกลุ่มตามอาณาเขตของตน หรือไปตาม หอผู้ป่วยมารดาหลังคลอด และสอบถามว่าเด็กเกิดเมื่อไหร่ บ้านไหน” (เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติ โภวิท , 2551 : 28)) ส่วนความสามารถในการสาปแช่งก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหาเงินของเหล่า “อิชระ” ที่ ไม่ค่อยดีนัก กล่าวคือ ทุก ๆ วันพวก “อิชระ” ไปขับร้องพ็อนรำขอเงินจากผู้คน ถ้าหากใครไม่ยอมให้เงิน “อิชระ” อาจจะล้วงมือจับของลับ (ที่ถูกตัดแล้ว – ผู้เขียน) แล้วไปป้ายหน้าผู้คนที่ปฏิเสธและสาปแช่ง

การเป็น “อิชระ” ต้องผ่านพิธีกรรมและกระบวนการตัดอวัยวะเพศชายออก ถือว่าเป็นการเกิดใหม่ แบบไม่มี “ความเป็นชาย” อยู่เลย การเป็น “อิชระ” ในสมัยก่อนต้องทำกันแต่เด็กอายุไม่เกิน 20 ปี โดย ผู้ที่จะ เป็น “อิชระ” จะต้องผ่านมะพร้าวให้ขาดเป็นสองซีก หากแบ่งไม่ขาด ถือว่าพระแม่พหุพระไม่ได้ปรารถนาให้ชายผู้ นั้นเป็น “อิชระ” และต้องกลับไปเป็นชายไป แต่หากว่าสามารถผ่ามะพร้าวได้เป็นสองซีก ผู้จะเป็น “อิชระ” ต้อง งดกิจกรรมทางเพศเป็นเวลาหนึ่งเดือน เมื่อได้เวลาที่สมควรก็จะมีเจ้าพิธีหรือ “อิชระ” ที่เป็นหัวหน้าที่ได้รับ พลังจากพระแม่พหุพระมาเพื่อ “ตัดความเป็นชาย” (อณฑะ) ออกไป โดยสวดมนต์ถวายพระแม่พหุพระและให้ผู้ ที่จะ เป็น “อิชระ” สวดมนต์ถวายเข้าไปซ้ำมา จนอยู่ในภาวะมึนงง จากนั้นผู้ช่วยเจ้าพิธีจับมือผู้ที่จะเป็น “อิชระ” ไพล่หลังและให้กัศมของตัวเอง จากนั้นเจ้าพิธีทำพิธีตัดความเป็นชายของผู้ที่จะเป็น “อิชระ” เหลือไว้เพียงท่อ ปัสสาวะเท่านั้น เมื่อผู้ที่จะเป็น “อิชระ” ได้สติขึ้นมาจะร้องโหยหวนหรือร้องไห้ออกมาดังด้วยความเจ็บปวด “อิชระ” ทั้งหลายที่อยู่ในที่นั้นจะทำการโห่ร้องแสดงความยินดีกลบร้องของผู้ที่จะเป็น “อิชระ”

ความเป็นชาย ที่ถูกตัดของผู้ที่จะเป็น “อิชระ” จะถูกฝังใต้ต้นไม้ใกล้ๆบ้าน เลือดของผู้ที่จะเป็น “อิ ชระ” ที่ไหลจากแผลที่ถูกตัดจะถูกปล่อยให้ไหลจนหมด โดยไม่มีการห้ามเลือด โดยถือว่าเลือดนั้นเป็นเลือดของ ความเป็นชายที่จะต้องขับออกไปให้หมด เวลาที่เลือดไหลออกไปจะถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการทำพิธี เพราะเป็นการต่อสู้อะหว่างความเป็นและความตาย “อิชระ” ทุกคนในที่นั้นจะสวดมนต์ให้ “อิชระ” คนใหม่

ระยะเวลาการฟื้นตัวของผู้ถูกตัดหลังพิธีกรรมจะใช้เวลาประมาณ 40 วัน โดยจะมีการสมานแผลด้วยตัวยาพื้นบ้าน (Nanda Serena , 1999) การผ่าตัดแปลงเพศของ“ฮิซระ” เชื่อว่าเป็นไปตามอำนาจบันดาลและคำอนุญาตของพระแม่พหุชระ และกระทำกันในวัดประจำพระแม่พหุชระ ผู้ที่จะเป็น“ฮิซระ” ก็ต้องท่องบนชื่อพระแม่พหุชระเป็นการสวดมนต์ เพื่อให้การผ่าตัดสำเร็จลุล่วงด้วยดี และให้รอดตายไม่เสียเลือดจนหมดตัวหรือแผลผ่าตัดติดเชื้อ พระแม่พหุชระจึงเป็นเทวีผู้ให้ชีวิตใหม่ (Walter Penrose, 2001: 3-39) ในความเป็นจริงในกรณีที่เลือดออกมากขนาดนี้ ผู้ที่จะเป็น“ฮิซระ”บางคนจึงได้เสียชีวิตก่อนที่เป็น“ฮิซระ”อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ผิดกฎหมายในประเทศอินเดียจึงต้องทำอย่างลับๆเสมอ ทางรัฐบาลอินเดียเห็นเป็นการฆาตกรรมอย่างหนึ่งและผิดกฎหมาย ปัจจุบันผู้ที่จะเป็น“ฮิซระ”บางคนยอมไปหาแพทย์ให้ตัดความเป็นชายทิ้งเพื่อความปลอดภัยมากขึ้น

พระแม่พหุชระ : เทวีผู้คุ้มครอง“ฮิซระ”

พระแม่พหุชระ (เทวีขี่ไก่) ภาพจาก <http://genonline.co/2018/07/12/chance-of-lgbtq>.

Bahuchara Devi เป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่ศักดิ์สิทธิ์บูชาโดยผู้หญิงที่ปรารถนาจะตั้งครรภ์หรือผู้ชายที่ไม่สามารถให้กำเนิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่าเป็นที่เคารพสักการะโดยชุมชนเพศที่สามที่รู้จักกันในนาม 'Hijras' ในภาษาฮินดี พระแม่พหุชระ แต่ดั้งเดิมเป็นเทวีประจำท้องถิ่นซึ่งต่อมาถูกนำมารวมกับนิกายศักดิ์ (นับถือเทวสตรี) ในศาสนาฮินดูและถือว่าเป็นภาคหนึ่งของพระแม่อูมาเทวี ชายาพระศิวะ ลักษณะทางประติมานวิทยามีลักษณะคล้ายกับเทวีในนิกายศักดิ์ทั่วไป คือ ที่มี 4 -8 กร ในพระหัตถ์ถือตรีศูล ดาบ ศาสตราอาวุธอื่น ๆ คัมภีร์ ดอกบัว และจะมีพระหัตถ์ทำท่าประทานพร ทรงขี่ไก่ตัวผู้เป็นพาหนะอันเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ (Kunal Kanodia, 2016 :87-119)

ตามคติความเชื่อ พระแม่พหูพระเป็นมารดาผู้คุ้มครองผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ เกย์ กะเทย ทอม ดีชายรักชาย และ หญิงรักหญิง พระแม่พหูพระ หรือ พระแม่ผู้อุปถัมภ์ความรักที่ไม่เป็นไปตามครรลอง ซึ่งมีตำนานการกำเนิดพระแม่พหูพระ ดังนี้

พระแม่อุมาเทวี ได้ทรงทราบถึงความรักของมนุษย์ ว่าในโลกนี้ไม่ได้มีเพียงคู่รัก ชาย-หญิง เท่านั้น หากแต่ยังมีความรักในเพศเดียวกัน และกลุ่มผู้รักร่วมเพศเหล่านี้ ก็มักถูกกีดกันออกจากสังคม พระแม่อุมาเทวีจึงแบ่งภาคมาเป็นพระเทวีพระองค์หนึ่ง มีแปดพระกร ทรงศาสตราวุธของพระแม่อุมาเทวีและพระไภรวะ ประทับบนหลังไก่อั่วใหญ่ ติดตามด้วยบริวารสองตน คือ ชายรักร่วมเพศ และ หญิงรักร่วมเพศ เพื่อให้ความอุปถัมภ์ ปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนเสริมพลังสร้างกำลังใจให้แก่ชายรักชาย และหญิงรักหญิง อีกตำนานหนึ่ง เทวนิยมฮินดูก็มีการผูกเรื่องให้เทวีท้องถิ่นอย่างพระแม่พหูพระ สัมพันธ์กับนิยายศักดิ์ สัมพันธ์กับพระแม่อุมาที่เป็นเจ้าแม่ที่ยิ่งใหญ่ ว่า พระแม่พหูพระเกิดมาจากน้ำตาของพระแม่อุมาที่ร้องไห้เพราะความสังสารชีวิต “อิชระ” ที่เป็นชนชายขอบของสังคมฮินดู เช่นเดียวกับที่ “อิชระ” ที่เป็นคนนอกวรรณะ ถูกกีดกันผลักไสออกจากสังคม กราบไหว้บูชาเทวีที่มาจากหญิงวรรณะสูงเพื่อให้มีตัวตนและสถานะทางสังคม

อีกตำนานหนึ่ง พระแม่พหูพระถือกำเนิดในชนชั้นวรรณะสูง หรือ ‘วรรณะจรัญ’ ที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในรัฐราชสถานและคุชราต ตะวันตกของอินเดีย กล่าวกันว่า ครั้งหนึ่งโจรร้ายพยายามข่มขืนนาง เพื่อไม่ให้ถูกล่วงละเมิดทางเพศ นางจึงคว่ำดาบมาเขี่ยนด้านมตัวเอง และสาปแช่งโจรชดใช้บาปด้วยการแต่งตั้งเป็นผู้หญิงและเริ่มทำตัวเป็นผู้หญิง บางตำนานกล่าวว่านางจับได้ว่าสามีแอบเข้าไปในป่าเพื่อไปมีเพศสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกัน ด้วยความโกรธแค้นเสียใจนางจึงสาปสามี นางก็ได้บังคับสามีแต่งเป็นผู้หญิงไปตลอด อีกตำนานมีอยู่ว่า มีเจ้าชายผู้หนึ่ง เกิดมาจากการที่กษัตริย์ผู้พ่อ บวงสรวงขอพรจากพระแม่พหูพระให้ได้บุตร แต่เมื่อได้บุตรสมใจ เจ้าชายผู้นั้นที่เกิดมาเป็นเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เมื่อเจ้าชายโตเป็นหนุ่มพระแม่พหูพระก็ได้มาเข้าฝันและสั่งให้สักการบูชาพระองค์และมีปฏิบัติตัวแบบผู้หญิงเพื่อเป็นการรักษา ไม่เช่นนั้นจะสาปให้เสื่อมสมรรถภาพทางเพศไปอีก 7 ชาติ

พระแม่พหูพระเป็นส่วนหนึ่งของนิยายศักดิ์ “อิชระ” มักบูชารูปอวัยวะเพศหญิง ‘โยนี’ ในฐานะศูนย์รวมพลังอันยิ่งใหญ่แห่งจักรวาล (Kunal Kanodia, 2016 :87-119) วัดบาสุฮาระมาตตะ วัดของพระแม่พหูพระตั้งอยู่ในเมืองเบคจีจึในเขตเมห์ซานในรัฐคุชราตประเทศอินเดีย สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1783 วัดตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการแกะสลักหิน จะเห็นได้ว่าตำนานของพระแม่พหูพระ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “อิชระ” โดยตรง แต่แสดงถึงที่พึงทางใจและความคุ้มครองของผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศ เช่น มีสองเพศตั้งแต่กำเนิด หรือผู้ที่มีปัญหาด้านสมรรถภาพทางเพศ และการคุ้มครองการกระทำทางเพศ แต่ “อิชระ” นำตำนานและความเมตตาของพระแม่พหูพระมาสร้างความสอดคล้องความผิดปกติทางเพศในรูปแบบ

ของจิตใจ “อิชระ ในสังคมอินเดียจึงถือว่าตนเองคือกลุ่มคนพิเศษที่เชื่อกันว่ามีเทพเจ้าคุ้มครองและมีสิ่ง
ที่เหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป “อิชระ” จะแสดงออกโดยการแต่งกายแบบหญิงอินเดียหม่มสำหรับและ บูชา
พระแม่พหูพระอย่างเคร่งครัด วันละสามเวลา เพื่อขอพรให้ปกป้องดูแลตัวเองไม่ให้ใครมารังแก
(Walter Penrose, 2001: 3-39)

การต่อรองเพื่ออำนาจการมีตัวตนในสังคมของ “อิชระ”

“อิชระ” เป็นคำเรียกของสาวประเภทสองในอินเดีย แต่ในสังคมอินเดียการมีเพศสภาพเป็นชาย
และจิตใจและการแต่งกายเป็นหญิง ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกมองว่า ไม่ใช่ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คนส่วนใหญ่ใน
สังคมจึงไม่ให้การยอมรับ ซึ่ง “อิชระ” มักจะถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เพราะการไม่ได้เป็นผู้ชายเต็ม
ตัวถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจและเป็นที่ยับยั้ง ทำให้ไม่มีการศึกษา จึงต้องรวมกลุ่มอยู่ด้วยกัน ตั้งเป็น
ชุมชนเพื่อดูแลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “อิชระ” ในสังคมอินเดียถือว่าเป็นชนชั้นต่ำกว่าวรรณะ
จัณฑาล บางครอบครัวเมื่อรู้ว่าลูกตัวเองเป็น “อิชระ” มีความเสียใจ อับอายและหวังใยในคราว
เดียวกัน เพราะรู้ว่าลูกตัวเองต้องลำบากต่อไปในอนาคตแน่นอน หลายครอบครัวที่เป็นชนชั้นล่างจึงเอา
เด็กไปฝากฝังไว้กับ “อิชระ” รุ่นใหญ่ให้ดูแลความเป็นอยู่ต่อไป “อิชระ” เลือกที่จะก้าวข้ามเพศชาย
ไปสู่เพศหญิง และเลือก ‘ความเป็นหญิง’ มาใช้พัฒนาเป็นเพศสภาพเฉพาะของตนเอง

พื้นที่ทางสังคม กลุ่ม “อิชระ” เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อม
ล้ำระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสถาบัน ครอบครัว ศาสนา หรือ สังคม เมื่อสถาบันครอบครัวไม่
ยอมรับ ก็ไปพึ่งพาสถาบันศาสนาในเรื่องเทพเจ้าสร้างอำนาจและวาทกรรม ส่งผลให้มีพื้นที่ไม่มากนักใน
สถาบันสังคมแต่ในขณะเดียวกันสถาบันสังคมก็สร้างกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบ ซึ่งการถูกขับให้
เป็นคนชายขอบในสังคมทำให้ กลุ่ม “อิชระ” ต้องอำนาจในการต่อรองเป็นคนไร้พื้นที่ต้องเผชิญความ
ยากลำบากในสังคมในมิติต่าง ๆ สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (อ้างจาก ฐิติวัจน์ทองแก้วและ
พิทักษ์ ศิริวงศ์ ,2559 : 149 - 150) กล่าวว่า “การสร้างพื้นที่ทางสังคม หมายถึง การสร้างพื้นที่ทาง
ความรู้สึกรู้สึกอันเกิดจากการกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลกระทบจาก
ความเหลื่อมล้ำในสังคม สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระดับสังคมย่อย เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา
ไปจนถึงระดับสังคมขนาดใหญ่ โดยคนบางกลุ่มถูกกระบวนการทางสังคมเบียดขับสู่การเป็นประชากร
ชายขอบ เช่น คนรักเพศเดียวกัน คนพิการ คนด้อยโอกาสต่าง ๆ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับ
ภาวะคนที่ไร้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

การแสวงหาอำนาจในการสร้างพื้นที่และตัวตน ของกลุ่ม “อิชระ” เริ่มต้นด้วยการอิงความเชื่อ
ดั้งเดิมในศาสนาที่เกี่ยวกับพระแม่พหูพระที่ยอมรับการมีตัวตนของกลุ่ม “อิชระ” และวาทกรรมที่
สืบเนื่องมาคือความพรจากพระแม่ที่ให้มาเรื่องการอวยพระและสาปแช่ง ที่เป็นวาจาสิทธิ์ ซึ่งถือได้ว่า

ยกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เพราะ คนในสังคมอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู มีความศรัทธาในเทพเจ้าอย่างแรงกล้าเป็นพื้นฐาน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยในการยอมรับเรื่องนี้ได้ ที่กล่าวมาเป็นการอำนาจการต่อรองโดยวางหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม ผ่านคติความเชื่อและวาทกรรมของพระแม่พหูขระเพื่อให้สังคมยอมรับ ซึ่งผลที่ตามมาคือ กลุ่ม “อิชระ” มีบทบาทและพื้นที่ในสังคม โดยได้รับเชิญไปฟ้อนรำและให้พรในงานแต่งงานและงานแรกเกิดบุตร เพื่อความเป็นมงคลในงาน สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โปธิวรรณ (2554 : 102-104) กล่าวไว้ว่า “คนข้ามเพศจึงมีการจัดวางตำแหน่งที่ทางของตัวเองผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้รู้ว่าตนเองเป็นใครมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างไร บางครั้งคนข้ามเพศยังต้องมีการใช้อัตลักษณ์ร่วม (collective identity) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการอ้างอิงความเป็นตัวตน และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้พื้นที่ของคนของคนที่ข้ามเพศจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากการกระทำของคนข้ามเพศเท่านั้น แต่เป็นการเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมทางสังคมควบคู่กัน”

แม้จะมีการพยายามต่อสู้เพื่อสร้างอำนาจต่อรองพื้นที่ของตนเองในสังคม “อิชระ” แต่ผลที่ได้ในปัจจุบันยังคงได้แค่บทบาทการเต้นระบำรำฟ้อนอวยพรและขอเงินในงานแต่งงานและแรกเกิดเด็กตามความเชื่อดั้งเดิม ไม่สามารถมีงานที่มั่นคงและดูแลตัวเองในระยะยาวได้และบางส่วนก็สมัครใจเป็นผู้ให้บริการทางเพศ กลุ่ม “อิชระ” พยายามเปลี่ยนวิธีในการแสวงอำนาจต่อรองเพื่อหาพื้นที่ในสังคมมากขึ้น โดยใช้การอ้างถึงสิทธิมนุษยชนในการเรียกร้อง ผลที่ได้คือการได้รับการยอมรับทางกฎหมายของอินเดียให้เป็นพลเมืองของอินเดีย สามารถมีบัตรประชาชน มีสิทธิการศึกษา สามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเรื่องสำคัญที่พยายามเรียกร้อง คือ การลงโทษผู้กระทำผิดฐานทำร้ายร่างกายหรือล่วงละเมิดทางเพศคนข้ามเพศ ซึ่งในกฎหมายให้มีโทษสูงสุดคือการจำคุกนานสองปี แต่กลุ่มคนหลากหลายทางเพศเห็นว่าน้อยไป รัฐต่าง ๆ ในอินเดียต่างตื่นตัวในการรับรองความหลากหลายได้แก่ รัฐเคราลา รัฐทมิฬนาฑู รัฐโอดิสสา ตัวอย่างเช่น คนข้ามเพศสามารถเข้ารับการผ่าตัดแปลงเพศ รวมไปถึงสวัสดิการด้านอื่นๆ ประกาศรับคนข้ามเพศเข้าทำงานในองค์กรเกี่ยวกับการเดินรถไฟของรัฐด้วย(3) จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ ของ “อิชระ” ในอินเดียนั้นดีขึ้นมากในปัจจุบัน มีการยอมรับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ในระดับหนึ่ง ส่วนหนึ่งอาจมาจากพระแม่พหูขระ เทวสตรีของศาสนาฮินดูเป็นเครื่องต่อรองในการมีพื้นที่ในสังคมที่สำคัญทั้งในรูปธรรมและนามธรรม แต่ ‘ราก’ ทางสังคมและวัฒนธรรมนานนับพัน ๆ ปี ของอินเดียก็ยังฝังลึกในการยอมรับที่ยังไม่เต็มที่ ทำให้ “อิชระ” ของอินเดียยังต้อง ‘ทำงาน’ สร้างความเข้าใจต่อไปอีกมาก

ในสังคมไทยแม้ไม่มีปัญหาเรื่องเพศสภาพแบบกลุ่ม “อิชระ” แต่ก็มีกลุ่มผู้หลากหลายทางเพศบูชาพระแม่พหูขระ พระแม่อุมาเทวีและ อรรชนาริศวร (พระศิวะและพระแม่อุมาในร่างเดียวกัน) ในทุกปีผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศจะเข้าร่วมงานประเพณีประจำปีแห่งพระแม่อุมาเทวี ในงานนวราตรีทุกปีของวัดพระศรีมหาอุมาเทวี(วัดแขกสีลม) อย่างไรก็ตาม ซึ่งในหลายๆ ปีมานี้ ปรากฏว่ามี ผู้ที่ร่วมงาน

ขบวนแห่พระอุมาบนถนนสีลมในไทย ก็เริ่มมีการนำรูปเคารพพระแม่พหูพระเทพตั้งรับขบวนแห่ด้วย ในฐานะของปางหนึ่งของพระแม่อุมาเทวี ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศของไทยยังถือว่ามีส่วนที่ยืนในสังคมไทยค่อนข้างมั่นคง และการบูชาพระแม่พหูพระอาจเป็นที่พึงพอใจ เมื่อสักการะบูชาแล้วมีความมั่นใจและสบายใจมากขึ้น ซึ่งไม่เกี่ยวกับอำนาจต่อรองและยอมรับการมีพื้นที่และตัวตนสังคมมากนักซึ่งแตกต่างกับกลุ่ม “อิชระ” ในอินเดียอย่างสิ้นเชิง ที่ต้องต่อสู้กับทัศนคติ วัฒนธรรมประเพณีของอินเดียเพื่อมีอำนาจในการต่อรองการมีตัวตนในสังคมอย่างสมบูรณ์ต่อไปอีกนาน

บทส่งท้าย

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นยังคงต้องพยายามดิ้นรนต่อรองต่อสภาวะชายขอบ การโดนดูถูกเหยียดหยาม ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้ตนเองต่อไป แต่การถูกกีดกันจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคม ส่งผลให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศด้อยอำนาจในการต่อรอง ในประเทศอินเดียกลุ่ม “อิชระ” ยังคงตกในสภาวะและมีสถานภาพที่ไม่มั่นคง การนำ พระแม่พหูพระ เทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่มีการผสมผสานเทวีท้องถิ่นกับเทวีในปัจจุบัน ในรูปของวัตถุหรือภาพวาดที่อหังการมีตัวตนขององค์เทพ และใช้คติความเชื่อดั้งเดิมจากคัมภีร์ทางศาสนาฮินดู มุขปาฐะ ผ่าน วาทกรรมที่บอกถึงพรพิเศษของเจ้าแม่ที่ประทานแก่กลุ่ม “อิชระ” แก่สังคมอินเดีย ที่ทำให้กลุ่ม “อิชระ” สามารถสร้างให้การสร้างอำนาจและพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มตัวเอง แต่ก็ยังคงไม่ชัดเจนหรือยกระดับตนเองได้มากนัก ดังจะเห็นได้จากการกระทำหรือปฏิบัติต่อกลุ่ม “อิชระ” ของสังคมอินเดีย ที่ยังคงถูกเหยียดหยาม เป็นเหยื่อของความรุนแรงและไร้อำนาจในสังคมอินเดียปัจจุบัน การเป็น “อิชระ” ต้องผ่านกตสันตมากมา จากจิตใจของตนเอง ครอบครั้ว เมื่อผ่านความกตสันตทั้งสองอย่างมาแล้ว ต้องเข้าสู่กลุ่ม “อิชระ” ต้องเสี่ยงชีวิตจากพิธีกรรมสู่ “อิชระ” ถ้ารอดมาก็จะถือว่าเกิดใหม่ และ ต้องต่อสู้ต่อรองเพื่ออำนาจและพื้นที่ในสังคมต่อไป

ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ มักจะก่อกำเนิดขึ้นจากการร่วมกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นการสร้างพลังและอำนาจการต่อรองในกลุ่มและแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง และนำสัญลักษณ์ที่รับรองความหลากหลายทางเพศของตนเองผ่านปฏิบัติการทางภาษา การนิยามความหมายและการนำเสนออัตลักษณ์ของตนยื่นต่อสังคมเพื่อใช้ในการต่อรอง และการสร้างพื้นที่ทางสังคม และมีบทบาทการแสดงออกตามแบบที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โปธิวรรณ (2554 : 102-105) กล่าวไว้ว่า “การต่อสู้ ต่อรองกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนข้ามเพศเป็นการพยายามช่วงชิงความหมายและการสร้างพื้นที่ในสังคมให้เป็นที่ยอมรับได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การพยายามครอบงำคนข้ามเพศจากกลุ่มความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ใช่เพียงแค่การครอบงำในระดับบนล่างเท่านั้นแต่คนข้ามเพศยังถูกครอบงำจากระดับแนวราบ” กลุ่ม “อิชระ” คงต้องปรับตัวและสร้างกลยุทธ์รับมือต่อสิ่งรอบด้านต่อไป พัฒนาคติความเชื่อ พฤติกรรมและความสามารถจากการ

ฝึกฝน ไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชีวิต และใช้โอกาสทางความสามารถที่โดดเด่นนี้ที่อ้างจากพระแม่
พหูพระสร้างชีวิตต่อสังคมและเป็นสื่อนำไปสู่การยอมรับจากสังคมและครอบครัวของตนเอง

บรรณานุกรม

เซีย จัฟเฟอรี แพลโดย วิภาดา กิตติโกวิท.(2551). ชั้นที่อินเดียม (THE INVISIBLES). กรุงเทพฯ, บริษัท

สันสกฤต จำกัด

ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์.(2559). การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่

ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University
ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม
,1443-1462

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และคณะ. (2554). ผลจากการแปลงเพศสู่การพัฒนาตัวตนคนข้ามเพศ. วารสารวิจัย

มข.ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เมษายน-มิถุนายน, 19-24.

_____.(2554). คนข้ามเพศ : ตัวตน วัฒนธรรมย่อย และพื้นที่สังคม. วารสารดำรงวิชาการ ปีที่

10 ฉบับที่ 1, 98-125

Nanda, Serena.Z (1999). Neither Man Nor Woman: The Hijras of India. Belmont, Calif. :

Wadsworth,

Penrose, Walter. (2001).Hidden in History: Female Homoeroticism and Women of a “Third

Nature” in the South Asian Past. Journal of the History of Sexuality. Vol. 10, No. 1, pp.
3-39

Kanodia, Kunal. (2016). Bahuchara Mata. Intermountain West Journal of Religious Studies.

Vol. 7, No. 1, pp. 87-119.

เว็บไซต์

Think Out Loud.(2555).ชายก็ไม่ใช่ หญิงก็ไม่เชิง. (ออนไลน์) จาก

<http://bjsmallworld.blogspot.com/2012/06/taboo-national-geographic-hijra-hjr.html>

Hijra. (31 มีนาคม 2562)

เทพประทาน เหมเมือง .(2561). โอกาสของชาว LGBTQ และมุมมองที่เปิดมากขึ้นของอินเดีย. ออนไลน์จาก

<http://genonline.co/2018/07/12/chance-of-lgbtq>. (25 มีนาคม 2562)

โตมร ศุขปรีชา.(2561). ทรานส์ในอินเดีย. ออนไลน์ จาก [https://themomentum.co/transgender-](https://themomentum.co/transgender-india/)

india/ (20 มีนาคม 2562)

दनัย อังควัฒนวิทย์.(2557). ความหลากหลายทางเพศ. ออนไลน์ จาก

<https://med.mahidol.ac.th/atrama/issue016/backstage>. (20 มีนาคม 2652)

Chanan Yodhong.(2017). พระแม่พหุชรา’ เทวีแห่งความหลากหลายทางเพศที่แท้จริง. ออนไลน์ จาก

<https://thematter.co/thinkers/sex-ray/bahuchara-mata/36220>. (3 มีนาคม 2562)

PPTV Online .(2560). “ฮิจรา” เพศที่สามในบังกลาเทศ ผู้มีอำนาจพิเศษตามความเชื่อ. ออนไลน์ จาก

<https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/62606>. (15 มีนาคม 2562)

